

**Lähi- ja luomuruoan saavutettavuus Pohjois-Pohjanmaalla
(RuokaGIS) -hankkeen loppuraportti
(1.10.2012–30.9.2014)**

26.1.2015

1. Hankkeen toteuttajan nimi: Oulun yliopisto, Maantieteen laitos; MTT Taloustutkimus; Oulun yliopisto, Taloustieteiden tiedekunta, Markkinoinnin yksikkö.
2. Hankkeen nimi ja hanketunnus: Lähi- ja luomuruoan saavutettavuus Pohjois-Pohjanmaalla (RuokaGIS), hankenumero 16929
3. Yhteenvedo hankkeesta

Lähi- ja luomuruoan saavutettavuus Pohjois-Pohjanmaalla (RuokaGIS) -hankkeen tavoitteena oli selvittää lähi- ja luomuruokaan liittyviä sijainti- ja saavutettavuustekijöitä Pohjois-Pohjanmaalla lähi- ja luomuruoan saatavuuden kehittämiseksi. Hanke oli Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahaston ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen rahoittama ja kestoltaan kaksivuotinen (1.10.2012–30.9.2014).

Hankkeen tavoitteena oli 1) selvittää lähi- ja luomuruoan saavutettavuuden alueellisia eroja, 2) tarkastella mahdollista tarjontaylijäämää tai tyydyttymätöntä kysyntää lähi- ja luomuruoan suhteen ja 3) tunnistaa aluetekijöitä lähi- ja luomuruoan tuotannon riittävyden varmistamiseksi. Suomessa ei ole aikaisemmin toteutettu ruoan maantieteelliseen saavutettavuuteen liittyvää tarkastelua, vaikka korkeatasoiset ja kattavat paikkatietoaineistot alkutuotannosta, liikenneverkosta ja väestöstä mahdollistavat huomattavan tarkkojen saavutettavuusanalyysien tekemisen. Ruoan arvoketjusta paikkatietotarkasteluiden keskiöön valittiin kysely- ja haastatteluaineistojen pohjalta ruoan tuotannon ja kulutuksen alueellisten ulottuvuuksien esiin nostaminen tilastollisen kysynnän ja tarjonnan kannalta sekä saavutettavuustarkastelut pienten ja keskisuurten yritysten logistiikan edistämiseksi.

Paikkatietoperusteista ja toimijälähtöistä tarkastelua tehtiin vuorovaikutuksessa hanketoimijoiden kesken. Hankkeen toteutuksessa yhdistettiin verkosto-, tuottaja- ja väestötietojen paikkatietotarkastelu kysely- ja haastattelututkimuksiin. Saavutettavuustarkastelut toteutettiin soveltamalla ja kehittämällä yleisesti käytettävissä olevia saavutettavuusmenetelmiä. Keskeisimmät aineistot olivat Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen (Tike) toimittamista tiedoista koottu tuottajakohtainen paikkatietokanta, Tilastokeskuksen väestöruututietoaineistot ja Liikenneviraston tieverkon paikkatietomalli (digiroad) sekä tuottajille, ammattikeittäille, yrityksille ja ruokapiireille tehdyt kyselyt sekä niitä täydentävät haastattelut.

Hankkeen keskeisinä tuloksina olivat toimijoiden näkemykset lähi- ja luomuruoan määrittelyistä, kilpailukyvyistä, markkinoista, logistiikasta ja näiden kehittämisen tarpeista. Paikkatieto- ja saavutettavuustarkastelut osoittivat Pohjois-Pohjanmaan eteläosien vahvuudet alueen kaupunkikeskusten kysynnän tyydyttämisessä. Saavutettavuustarkasteluiden perusteella Pohjois-Pohjanmaan eteläosat ja Oulun ympäristö ovat sijainniltaan suotuisia alueellisen keräilyverkon solmukohtille, joita voidaan hyödyntää pienten toimijoiden logistiikan tehostamiseen. Tulosten perusteella suositellaan, että lähiruoka-alan toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista kehitetään etenkin logistiikan suhteen kilpailukyvyn lisäämiseksi ja markkinoille pääsyn helpottamiseksi.

4. Raportti

4.1. Hankkeen tavoitteet

a) Ylemmän tason tavoitteet

Hanke oli osa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa 2007–2013. Ohjelmassa korostetaan Suomen rikasta alueellista ja paikallista ruokakulttuuria, jonka merkitys on vahvistunut sekä yleisen kotimaisen ruuan arvostuksen nousun että vahvan alueellisen kehittämistoiminnan kautta. Ohjelmassa todetaan, että yleisten kehittämistoimien

koordinaatiossa on puutteita, jota on syytä tehostaa mm. viljelijöiden ja tutkimuksen yhteistyöllä, jalostusketjuissa toteutettavien kehittämistoimien avulla ja kehittämällä tuotantoketjujen logistisia ratkaisuja.

Hanke liittyi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimintalinjan yhden toimenpiteeseen 124: "Yhteistyö maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja tekniikoiden kehittämiseksi". Toimenpiteessä toteutetaan viljelijöiden, maa- tai metsätaloustuotteita jalostavien yritysten, markkinatoimijoiden, tutkimuslaitosten, yliopistojen, korkeakoulujen ja muiden kehittäjäorganisaatioiden yhdessä toteuttamaa kehittämistyötä, jolla edistetään perustutkimusta, tuotekehitystä, innovaatioiden käyttöönottoa, laatua, logistiikan tehostamista, kustannustehokkuutta sekä tehostetaan tuotantoprosesseja.

Hanke kytkeytyi Pohjois-Pohjanmaan maaseudun kehittämissuunnitelman 2007–2013 tavoitteisiin lisätä elintarviketoimialan verkostoitumista yhä enemmän ja tehdä yhteisiä markkinaponnistuksia sekä edistää lähi- ja luomuruoan tuomien mahdollisuuksien hyödyntämistä yritystoiminnassa. Myös Pohjois-Pohjanmaan alueellisessa maaseutuohjelmassa 2007–2013 tuodaan esille lähi- ja luomuruoan käytön lisäämiseen liittyvä potentiaali useassa kohdassa.

b) Hankkeen tavoitteet

RuokaGIS-hankkeen ensisijaisena tavoitteena oli kehittää liikennemaantieteelliseen saavutettavuusanalytiikkaan perustuva malli, jonka avulla voidaan tarkastella alueellista lähi- ja luomuruokaketjua tuotannosta kysyntään. Hankkeen tarkastelut suunnattiin ruoka-alan toimijoiden, kehittäjien ja tutkijoiden käyttöön ja hyödyksi. Tehdyt tarkastelut ja hankkeen analyysien tulokset koskevat Pohjois-Pohjanmaata, mutta kehitetyt menetelmät ovat käytettävissä kaikkialla aineistojen saatavuuden puitteissa.

Hankkeen tavoitteena oli vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten Pohjois-Pohjanmaan kunnat ja eri alueet eroavat toisistaan maataloustuotteiden ja lähi- ja luomuruoan saavutettavuuspotentiaalin suhteen?
- 2) Millä maakunnan alueilla on mahdollisesti tarjontaylijäämää tai tyydyttymätöntä kysyntää lähi- ja luomuruoan suhteen?
- 3) Millaisia aluetekijöitä voidaan tunnistaa lähi- ja luomuruoan tuotannon riittävyyden varmistamiseksi tulevaisuudessa?

4.2. Hankkeen toteutus

c) Toimenpiteet

Hankesuunnitelman mukaisesti hanke toteutettiin Oulun yliopiston maantieteen laitoksen, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT Taloustutkimuksen ja Oulun yliopiston markkinoinnin yksikön yhteishankkeena. Hanke oli kaksivuotinen (1.10.2012–30.9.2014) ja toteutus eteni vaiheittain paikkatietoperusteisen ja toimijalähtöisen tarkastelun vuorovaikutuksessa. Hankkeessa käytettiin määrällisiä paikkatietopohjaisia aineistoja saavutettavuusanalyysien toteuttamisessa sekä kysely- ja haastatteluaineistoja ja niille soveltuvia laadullisia ja määrällisiä menetelmiä toimijalähtöisten tarkasteluiden toteuttamiseen. Hankkeen vastuunjaossa maantieteen laitokselle kuului koordinointi sekä paikkatietoperusteiset saavutettavuustarkastelut, jotka on esitelty hankkeen raporttijulkaisun

luvussa 4. MTT vastasi hankkeen toimijanäkökulman toteutuksesta, jonka tarkastelut esitellään luvussa 2. Markkinoinnin yksikön vastuulla oli logistiikan työkokonaisuus, joka esitellään luvussa 3.

Saavutettavuustarkastelut toteutettiin soveltamalla ja kehittämällä yleisesti käytettävissä olevia saavutettavuusmenetelmiä. Keskeisimmät aineistot olivat Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskuksen (Tike) toimittamista tiedoista koottu tuottajakohtainen paikkatietokanta, Tilastokeskuksen väestöruututietoaineistot ja Liikenneviraston tieverkon paikkatietomalli (digiroad) sekä tuottajille, ammattikeittiöille, yrityksille ja ruokapiireille tehty kyselyt sekä niitä täydentävät haastattelut. Yleisellä tasolla todettuna aineistot ovat kansainvälisessä kontekstissa tarkkuudeltaan, saatavuudeltaan ja laadultaan erinomaisia. Ruokaketjun sekä lähi- ja luomuruokamarkkinoiden keskeisiä tekijöitä kartoitettiin kyselyillä yrityksille, ammattikeittiöille, tuottajille ja ruokapiireille. Lisäksi yrityksiä, ruokapalveluita ja ruokapiirejä koskevaa tietoa syvennettiin haastatteluilla.

Hankkeessa saavutettavuutta tarkasteltiin alueen asukkaiden ja lähi- ja luomuruoan tuottajien sekä kuluttajien näkökulmasta. Saavutettavuuden tarkastelua ja logistiikan kehittämistä varten todettiin tarve kolmelle saavutettavuusanalyysille aineistojen, havaintojen ja menetelmällisen perustan pohjalta. Hankkeessa kehitettiin kaksi näkökulmaltaan uutta saavutettavuuden tarkastelutapaa lähi- ja luomuruokamarkkinoiden kehittämiseksi. Hankkeen menetelmäkehitykseen perustuvan kysynnän ja tarjonnan alueellisen kohtaamisen mallin avulla palveluiden tarvitsijat ja tarjoajat voivat tunnistaa mahdolliset tarjonnan puutteet sekä päällekkäisyydet. Toisena uutena tarkasteluna käytettiin alueellisen keräily- ja jakelureitistön toimintamahdollisuuksien laskennallista tarkastelua, joka perustuu jakeluauton reititykseen (vehicle routing problem). Mallin avulla voidaan tutkia alueellisen keräilyverkoston logistisen solmukohdan sijoittamista. Käytännössä tarkastelussa selvitettiin keräilyverkoston toimintaedellytyksiä tuottajien verkottamiseksi ja tuotteiden kokoamiseksi eri sijainneista käsin. Lisäksi tarkasteluissa käytettiin palveluverkon optimointiin tarkoitettua lokaatio-allokaatio menetelmää, jolla tarkasteltiin tuotannon alueellista kokoamista tuottajien itse tekemiin kuljetuksiin perustuen.

Hankkeessa toteutettiin toimijalähtöinen tarkastelu paikkatietomallin tarkentamiseksi ja lähi- ja luomuruoan kysyntään ja tarjontaan liittyvien tietotarpeiden selvittämiseksi. Hankkeessa toteutettiin vuonna 2013 neljä kyselyä. Kyselyt suunnattiin Pohjois-Pohjanmaalla toimiville ruokapiireille, tuottajille, elintarvikealan yrityksille sekä ammattikeittiöille. Ruokapiireille ja ammattikeittiöille suunnatut kyselyt toteutettiin sähköisesti ja vastauksia saatiin ensiksi mainittuun 119, ja toiseksi mainittuun 22. Tuottajakysely ja yrityksille suunnattu kysely toteutettiin postikyselynä, ja niistä ensiksi mainittuun saatiin vastauksia 179 ja toiseksi mainittuun 51. Kyselyistä saatiin selville eri kohderyhmien käsityksiä lähi- ja luomuruoan määrittelystä ja saatavuudesta sekä tuotantoon, tarjontaan ja käyttöön liittyvistä haasteista ja ongelmista. Osa kyselyin kerätystä aineistosta paikannettiin geokoodaamalla, jotta kysely- ja paikkatietoaineistoa voitiin käsitellä yhdistetysti.

Kyselyaineiston tueksi hankkeessa tehtiin haastatteluja. Ruokapiirien vetäjille tai muille yhteyshenkilöille haastatteluja tehtiin vuoden 2013 aikana yhteensä kahdeksan. Haastatteluiden tarkoituksena oli selvittää ruokapiirien käytännön toimintaan ja elintarviketilausten logistiikkaan liittyviä asioita. Vuoden 2014 aikana hankkeessa on tehty haastatteluja myös eri toimialoja edustaville elintarvikealan yrityksille seitsemän ja ruokapalveluiden edustajille tai muille elintarvikehankinnoista vastaaville samoin kuusi (ks. liite 1).

Hankkeen tulosten esittely ja yhteistyötapaamisiin osallistuminen on ollut aktiivista ja hankkeesta on tiedotettu kattavasti mediassa. Tiedottamisen kanavana käytettiin lisäksi verkkosivuja ja Facebookia. Hanke on ollut vuorovaikutuksessa muiden Pohjois-Pohjanmaan lähiruokahankkeiden kanssa. Tarkempi yksilöinti esittelyistä ja vuorovaikutuksesta on esitetty liitteessä 1.

Tulosten esittämisen ja niiden säilyttämisen yhteydessä sovitaan tietosuojakysymyksistä tiedontuottajien ja rahoittajan kanssa. Logistisen ketjun selvittämisen avulla syntyvä GIS-paikkatietokanta on julkinen niiltä osin kuin tietosuoja antaa myöten. Maantieteen laitos säilyttää paikkatietokannan yliopiston tietojärjestelmässä kolme (3) vuotta hankkeen loputtua. Lisäksi tietokannan tekemistä ja käyttämistä kuvataan julkaistavassa raportissa.

d) Aikataulu

Hanke oli kaksivuotinen ja se toteutettiin sovituksi 1.10.2012–30.9.2014. Hankkeen toteutuksessa edettiin hankesuunnitelman mukaisessa aikataulussa, joskin ohjausryhmän kokouksia pidettiin kahdeksan kappaletta (suunnitellun neljän sijaan) noin kolmen kuukauden välein (taulukko 1).

Taulukko 1 Hankesuunnitelman aikataulu

Aikataulu							
Lähi- ja luomuruoan saavutettavuus Pohjois-Pohjanmaalla		Hankekuukaudet					
	Tehtävä	1-4	5-8	9-12	13-17	18-20	21-24
1	Aineistojen hankinta ja liittäminen yhteen			• • • •	• • • •		
	Ohjausryhmän kokous						
	Lähi- ja luomuruoan tuotannon, kulutuksen ja					• • • •	
2	logistiikkaketjujen tunnistaminen ja analysointi						
	Ohjausryhmän kokous						
	Saavutettavuuspotentiaalia kuvaavan mallin						
	alustava rakentaminen, mallin esittely ja						
3	testaaminen						
	Ohjausryhmän kokous						
4	Mallin viimeistely testikokemusten perusteella						
	Loppuraportti ja tulosten maakunnallinen						
5	jakaminen						
	Ohjausryhmän kokous ja hankkeen päättäminen						

e) Resurssit

Hankkeessa on ajalla 1.10.2012–30.9.2014 työskennellyt:

Oulun yliopisto, maantieteen laitos

1. projektipäällikkö Ossi Kotavaara (FT), 1.1.2013–30.9.2014
2. projektipäällikkö Johanna Hätälä (FM), 1.10.2012–31.12.2012
3. tutkimusavustaja Milla Miettinen (LuK/FM) (projektipäällikön sijaisuus soveltuvina tehtäväkokonaisuuksina vuoden 2013 aikana)
4. professori Jarmo Rusanen, Oulun yliopisto

5. professori Toivo Muilu
Oulun yliopisto, LuTK
6. (taloushallinto)
MTT Taloustutkimus
7. projektitutkija Kirsi Korhonen (FM), 15.10.2012–30.9.2014
8. professori Toivo Muilu
9. (taloushallinto)
Oulun yliopiston kauppakorkeakoulu
10. Ulla Lehtinen (FT)
11. professori Jari Juga
12. (taloushallinto)

1-8 henkilöt ovat työskennelleet Oulun yliopiston Maantieteen laitoksen tiloissa. Henkilö 9 työskenteli Helsingin Viikissä MTT Taloustutkimuksen tiloissa. Henkilöt 10-11 ovat työskennelleet Oulun yliopiston kauppakorkeakoulun tiloissa.

f) Toteutuksen organisaatio

Hankkeen työnjako toteutettiin Oulun yliopiston Maantieteen laitoksen, MTT Taloustutkimuksen ja Oulun yliopiston markkinoinnin yksikön kesken. Oulun yliopiston maantieteen laitokselta työhön osallistuivat maantieteen laitokselta vastuullisena johtajana toimiva laitoksen johtaja, geoinformatiikan professori Jarmo Rusanen, saavutettavuusanalyysiin perehtynyt projektipäällikkö Ossi Kotavaara, hänen hoitovapaan sijaisensa tutkimusavustaja Milla Miettinen ja aineiston hankinnan toteuttanut projektipäällikkö Johanna Hätälä. Lisäksi OY:n ja MTT:n yhteinen professori Toivo Muilu osallistui sekä yliopiston että MTT:n osuuksien ohjaukseen ja toteuttamiseen.

Oulun yliopiston kauppakorkeakoulusta työhön osallistuivat logistiikan työkokonaisuudesta vastanneet tutkija Ulla Lehtinen professori ja professori Jari Juga, joka osallistui myös hankkeen ohjausryhmä- ja suunnitteluyhteistyöhön.

Luonnontieteellisestä tiedekunnasta taloushallinnosta vastasi taloussihteeri Marjaana Nikula.

MTT:n osuuden toteuttamisesta vastasivat projektitutkija Kirsi Korhonen sekä professori Toivo Muilu. Molempien työpaikka sijaitsee Oulun yliopiston maantieteen. MTT:n osalta hankkeen taloushallinnon asioita hoiti taloussihteeri Tiina Kituniemi ja muita taloussihteereitä vaihtelevalla kokoonpanolla.

Eri organisaatioissa toimiva hankehenkilöstö teki tiivistä yhteistyötä keskenään. Tätä helpottaa se, että kaikkien henkilöiden työpaikat olivat lähellä toisiaan. Projektipäällikkö (OY) ja -tutkija (MTT) tapasivat vähintään viikoittain ja kaikkien toimijoiden yhteisiä hankepalavereita pidettiin vähintään kerran kuukaudessa.

g) Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen rahoitus myönnettiin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta, toimenpiteestä 124: Yhteistyö maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja tekniikoiden kehittämiseksi. Kyseessä oli elinkeinojen kehittämishanke, joka haettiin maakunnallisena kehittämishankkeena Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksesta. Hankkeella oli 100 %:n rahoitus Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta. Loppuraportin painatuskulut hyväksyttiin 15.5.2014 maksettavaksi

hankkeen budjetista. Alla on esitelty budjetti, jonka perustuu 2.6.2014 päivitettyyn ja 4.6.2014 hyväksyttyyn hankesuunnitelmaan.

Kulurakenne, maantieteen laitos (palkoissa mukana sivukulut)

Projektipäällikkö, 24 kk, palkka 2 600 € (2/7)	80 000 €
- hankkeen kokonaishallinnointi ja yliopiston osuuden (saavutettavuusanalyysit) toteuttaminen	
Professori Rusanen, 2 kk, palkka 6 000 €	17 000 €
- koko hankkeen johtaminen, saavutettavuusanalyysiin liittyvät asiantuntijatehtävät	
Professori Muilu, 2 kk (1 pv/vko), palkka 3 000 €, osa-aikainen (50%) työsuhte	7 000 €
- yhteistyön koordinointi Oulun yliopiston ja MTT:n tutkijoiden välillä	
Professori Juga, 2 kk, palkka 6 000 €	17 000 €
- logistiikkaan ja markkinointiin liittyvät asiantuntijatehtävät	
Aineistot	12 000 €
- eri tiedontuottajilta (mm. TIKE, Tilastokeskus) hankittavat paikkatieto- ja muut aineistot sekä kyselyn toteuttamisessa tarvittavat osoitetiedot, hanke-esite	
Matka- ja kokouskulut	6 000 €
- projektipäällikön ja Jarmo Rusanen matkat maakunnan lähiruokatoimijoiden tapaamisiin ja seminaareihin, ohjausryhmän matka- ja kokouskulut	
Taloussihteerin palkka, 4 kk, palkka 2 300 €,	13 000 €
- hankkeen taloushallintoa OY:ssä hoitavan taloussihteerin palkkakulut	
Certian palvelumaksu	3 500 €
- OY:n palvelumaksu Certialle hankkeen taloushallinnon hoitamisesta	
Yhteensä	155 500 €

Kulurakenne, MTT Taloustutkimus (palkoissa mukana sivukulut)

Projektitutkija 24 kk, palkka 2 900 € x 24 kk, mukana sivukulut	89 000 €
- hankkeen MTT:n osuuden hallinnointi ja MTT:n osuuden (lähi- ja luomuruokakysely ja alan substanssiosaaminen) toteuttaminen	
Professori Muilu, 6 kk, palkka 3 000 €, osa-aikainen (50%) työsuhte	24 000 €
- MTT:n osuuden johtaminen, maaseutuun ja lähi- ja luomuruokaan liittyvät asiantuntijatehtävät	
Matka- ja kokouskulut	6 500 €
- projektitutkijan ja Toivo Muilun matkat maakunnan lähiruokatoimijoiden tapaamisiin ja seminaareihin, haastattelujen ja kyselyn toteuttamisen matkakulut	
MTT:n taloushallinnon kulut	5 000 €
- hankkeen taloushallintoa MTT:ssä hoitavan taloussihteerin palkkakulut	
Yhteensä	124 500 €

Hakemuksen kokonaiskustannukset yhteensä**280 000 €**

Hankkeen budjetin käyttö toteutui kokonaisuudessaan -3,1 % tarkkuudella, alla olevassa taulukossa esitetyllä tavalla. Lomiin liittyvistä kustannuksista on tehty varaus ja kustannuksia haetaan maksettavaksi myöhemmällä hakemuksella. Kun kululuokittaisia poikkeamat lasketaan yhteen, hankkeen budjettia jäi käyttämättä 8625,21. Tämä johtuu lähinnä mm. aineistokustannuksissa saavutetuissa säästöissä ja ennakoitua edullisemmista paino- ja taittokuluista. Matkakuluja säästyi koska matka pystyttiin hoitamaan ennakoitua useammin ilman yöpymisiä. Palkkakustannukset ylittivät kululuokkansa niukasti, eli 0,8 %. Tilavuokrien kokonaiskustannukset olivat vähäisessä määrin odotettuja suuremmat. Haemme maksatusta siten, että pienet poikkeamat kululuokissa voidaan hyväksyä.

Hankkeen toteutuneet kulut 1.10.2012 - 30.9.2014

	Maantiet.	MTT Tal.	TaTK	Yhteensä	Kok. kust.	Jäljellä
Budjetti	138 500,00	124 500,00	17 000,00	280 000,00	Kustannukset	
Palkat	116464,1	115 823,37	16 762,12	249 049,59	247 000,00	-2 049,59
Vuokrat	9167,58	0,00	635,40	9 802,98	9 508,32	-294,66
Matka- ja kokous	3 926,53	4 713,89	301,24	8 941,66	12 500,00	3 558,34
Muut kust.	3 271,01	309,55	0,00	3 580,56	10 991,68	7 411,12
Yhteensä	132 829,22	120 537,26	17 698,76	271 374,79	280 000,00	8 625,21
Jäljellä	5 670,78	3 962,74	-698,76	8 625,21		

h) Raportointi ja seuranta

Seurantatiedot vuodelta 2013 palautettiin Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukseen tammikuun loppuun mennessä ja vuosiraportti maaliskuun loppuun mennessä. Hankkeesta on toimitettu kaksi vuosiraporttia. Ohjausryhmä on kokoontunut hankkeen aikana kahdeksan kertaa.

i) Toteutusolelut ja riskit

Hankkeen tarkasteluiden toteuttamisen riskinä voidaan pitää lähi- ja luomuruokatuotannon, niiden jalostamisen, kuljettamisen ja myymisen kokonaisuuden sirpaleisuutta. Pohjois-Pohjanmaalla tuotetaan laajamittaisesti 61 erilaista syötävää hyötykasvia, joista merkittävä osa käytetään teolliseen ruoan tuotantoon osana pitkiä logistiikkaketjuja. Riskinä voidaan pitää myös hankkeen tulosten haastavaa popularisoitavuutta, johon on kuitenkin kiinnitetty erityistä huomiota hankkeen raporttijulkaisun kirjoittamisessa ja yleistajuisten julkaisuiden tekemisessä. Hanke on kuitenkin herättänyt mielenkiintoa mediassa ja palaute yleisötilaisuuksissa, haastatteluissa ja yhteydenotoissa ovat olleet myönteisiä. Tietosuojakysymykset ovat lisäksi yksi huomioitava riskitekijä. Noudatimme aineiston toimittajien ohjeistuksia ja asiaan kiinnitettiin erityistä huomiota kartografiassa ja raportoinnissa. Hanke pystyttiin toteuttamaan suunnitelman mukaisesti ja mitään erityisiä ennakoimattomia ongelmia ei ole havaittu.

4.2. Yhteistyökumppanit

Hankkeen aikana toteutuneet esitelmät, hanke-esittelyt ja yhteistyötapaamiset on yksilöity liitteessä 1. Hankkeen keskeisimmät sidosryhmät yhteistyön osalta Pohjois-Pohjanmaalla olivat Syökö nää lähiruokaa, ja LaatuTuote -hankkeet sekä Maaseudun sivistysliiton Pohjois-Suomen aluekeskus ja MTK Pohjois-Suomi. Hankeryhmä verkottui lukuisiin hankkeisiin ja toimijoihin sekä alueellisella että kansallisella tasolla. Hankkeen tuloksia esiteltiin myös kansallisella tasolla, esimerkiksi maaseutututkijatapaamisissa vuosina 2013 ja 2014. Hanketta esiteltiin kansainväliselle maaseutututkija- ja kehittäjäyhteisölle Trodheimissä Nordic ruralities seminaarissa syyskuussa 2014.

Hankkeella oli saavutettavuustyönsä kautta vahva verkostoituminen muuhun alan tutkimukseen Suomessa ja Euroopassa prof. Rusasen ja projektipäällikkö Kotavaaran kautta. Hankkeella oli edelleen vahva verkostoituminen lähiruoka- ja maaseutupoliittiseen tutkimukseen kansallisesti ja kansainvälisesti prof. Toivo Muilun ja projektitutkija Kirsi Korhosen tutkimuksen kautta.

Hankkeen ohjausryhmä kokoontui kahdeksan kertaa. Ohjausryhmän jäsenet olivat Elina Vehkala (Maaseudun sivistysliitto, Oulu), Maija-Liisa Tausta-Ojala ja varajäsenenä Soila Hiitonen (Oulun maa- ja kotitalousnaiset, ProAgria Oulu), Sirpa Lunki ja varajäsenenä Kati Mattila (MTT Ruukki), Tuula Kukkola-Räinä (Viskaalin Oy), Rauno Malinen (Pohjois-Pohjanmaan liitto) sekä Jari Juga ja varajäsenenä Jouni Juntunen. Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskusta edustivat Pirjo Onkalo ja Kukka Kukkonen. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Jarmo Rusanen ja varapuheenjohtajana Toivo Muilu.

4.3. Hankkeen tulokset ja vaikutukset

Hankkeen tulokset on tiivistetty hankkeen raporttijulkaisussa seuraavasti:

Lähiruoan määrittelyssä ja tarkastelussa tulisi huomioida ruokaketjun eri osapuolten näkemykset.

- Keskeisimpänä lähiruoan ominaisuutena pidetään jakeluketjun väliportaiden vähyyttä.
- Tuottajat ja ruokapiirit pitävät oman alueen ruokaa ja suoramyyntiä tärkeämpänä kuin ammattikeittiöt ja yritykset.
- Ammattikeittiöiden ja yritysten määritelmät lähiruoalle ovat tuottajia ja ruokapiiriläisiä laveampia.

Paikalliset markkinat korostuivat tuottajien, jalostajien ja ammattikeittiöiden näkemyksissä.

- Tuottajien kyselyvastauksissa paikalliset jalostajat korostuvat myyntikanavana ja noin puolella kyselyvastaajista oli useampia eri myyntikanavia.
- Oman alueen tuottajat ovat paikallisten elintarvikealan yritysten useimmin käyttämiä hankintakanavia.
- Lähiruokaketjun suurimpina haasteina pidetään hintatasoon ja toimitusmääriin liittyviä vaatimuksia sekä huonoa tiedonkulkua.
- Suoramyyntiä harjoitetaan ennen kaikkea taloudellisin ja markkinalähtöisin perustein, kannattavimmaksi se koetaan harvaan asutulla maaseudulla.
- Noin 60 prosenttia kyselyyn vastanneista ammattikeittiöistä ilmoitti ostavansa lähiruokaa säännöllisesti.
- Lähi- ja luomuruoka kiinnostaa myös yrittäjiä, sillä tuotteiden kysyntä kasvaa.
- Yritysten oma suoramyynti ja myynti päivittäistavarakaupeille ovat yritysten yleisimmin käyttämiä myyntikanavia, niiden osuus on keskimäärin noin puolet kokonaisyhteistyöstä.
- Kolme neljäsosaa vastanneista ammattikeittiöistä ilmoitti, että vakituksia paikallisia toimittajia löytyy eniten vihannesten, marjojen, perunan ja leipomotuotteiden puolesta.

Tuottajat voivat olla valmiita tekemään alueellisia kuljetuksia, mutta logistiikan kehittämistä ja yhteistyötä tarvitaan

- Logistiikan kehittämisessä pidetään tärkeänä saatavuuden ja toimitusvarmuuden parantamista sekä yhteistyötä kaikkien ruokaketjun toimijoiden välillä.
- Tiheimmillään tuotekuljetuksia tehdään sesonkiaikoina päivittäin tai useita kertoja päivässä, yleisimmin kuljetusvälineenä on pakettiauto tai vastaava kuljetusauto.
- Yhden kuljetusmatkan tekemiseen käytetään aikaa keskimäärin kolme tuntia. Säännöllisten kuljetusten matkat ovat pituudeltaan keskimäärin 50,7 km, mutta pisimmillään tuottajat ovat valmiita tekemään keskimäärin 100,5 km kuljetuksia.

Ruokapiirit ovat ruoan alkuperästä kiinnostuneiden aktiivikuluttajien hankintakanava, jota kehittämällä lähiruoan kysyntää voidaan mahdollisesti lisätä.

- Ruokapiirien etuna pidetään ruoan alkuperän selvitetävyyttä.

- Ruokapiirejä on hankintojen perusteella kolmenlaisia: luomutuotteiden hankintaa varten perustettuja luomuruokapiirejä, lähiruokaa painottavia lähiruokarinkejä ja näiden välille asettuvia piirejä, jotka välittävät kaikenlaisia ruokatuotteita.
- Keskimäärin vastaajat tilasivat tuotteita ruokapiirin kautta lähes yhdeksän kertaa vuodessa.
- Keskimäärin lähi- ja luomuruokaan käytettiin 170 euroa kuussa ja tuotteista ollaan valmiita maksamaan tavanomaisia tuotteita enemmän.
- Yleisimmin tuotteita tilataan paikallisilta maatiloilta, pieniltä elintarvikealan yrityksiltä ja tukuista.
- Elintarvikehankintoja haluttaisiin tehdä enemmän suoraan tuottajalta, erikoistuneelta vähittäiskauppiaalta ja torikauppiaalta tai vastaavalta.

Lähi- ja luomuruokatuotteiden hankintaa ollaan kiinnostuneita kasvattamaan, mutta hintaa ja soveltuvan tuotteen saatavuutta pidetään ongelmana.

- Ammattikeittiöiden käyttämissä hankintapaikoissa lähi- ja luomutuotteita ei koeta olevan kovin hyvin saatavilla, etenkin luomuruokaa haluttaisiin hankkia paikallisista tukuista. Lähi- ja luomuruokaan käyttöä rajoittavia tekijöitä arvioitaessa ammattikeittiöt kokivat rajoitukset keskimäärin suurempina luomutuotteiden osalta.
- Lähi- ja luomutuotteiden hankintoja hankaloittavina tekijöinä pidettiin ennen kaikkea alhaista jalostusastetta ja huonoa saatavuutta myyntipaikassa.
- Paikallisia toimittajia löytyy etenkin kasvispuolen tuotteiden ja leipomotuotteiden osalta, mutta lihatuotteiden saatavuus on heikkoa.

Paikkatieto- ja saavutettavuustarkastelut osoittavat Pohjois-Pohjanmaan eteläosien vahvuudet kysynnän tyydyttämisessä ja alueellisen keräilyverkoston perustamisessa.

- Marjan tyydyttymätöntä kysyntää on kaupunkiseuduilla ja vadelman tuotantoa kysyntään nähden erityisen niukasti.
- Rukiin ja myös porkkanan tuotantoa on alueellista kysyntää selkeästi vähemmän.
- Maidon-, naudanlihan- ja perunantuotanto on alueellisesti riittävää ja kattavaa kysyntään suhteutettuna.
- Koillismaalla kasvien tuotanto on kysyntään nähden niukkaa.
- Lampaanlihan tuotanto alueellisesti on kattavaa, mutta tuotantomäärä ei vastaa tilastollista kysyntää.
- Marjantuotannon keräilyverkoston solmukohdalle paras saavutettavuus on Ylivieska-Siikalatva-akselilla, mutta Kempele-Siikajoki ja Haapajärvi-Pyhäjärvi ympäristöt myös hyvän saavutettavuuden alueita.
- Pohjois-Pohjanmaan puutarhakasveja tuottavista tiloista voidaan saavuttaa yli puolet viidellä reitillä, joissa ajoaika on kolme tuntia, solmukohdan ollessa Raahe-Ylivieska välillä, kun Oulun ympäristöstä sekä Pohjois-Pohjanmaan eteläisistä osista voidaan saavuttaa noin puolet tiloista.
- Pohjois-Pohjanmaan puutarhatuotanto on kerättävissä kokonaan kolmella ajoaikasäädösten mukaisella yhdeksän tunnin ajosuoritteella, mikäli reitistön solmukohtaa ei sijoiteta Pohjois-Pohjanmaan pohjoisimpiin osiin.
- Ylivieskan alueella on poikkeuksetta hyvä saavutettavuus tuotannon kokoamiseksi kaikissa toteutetuissa tarkasteluissa.

Hankkeen tuloksia ja erityisesti saavutettavuusmallia esitellään alan toimijoille erilaisissa tilaisuuksissa sekä paikallis- ja maakuntatason tiedotusvälineiden kautta. Esittelyt, keskustelut ja vierailut on esitelty liitteessä 1.

Tulosten esittelyssä tehtiin yhteistyötä muiden Pohjois-Pohjanmaalla meneillään olevien ja suunniteltujen lähiruokahankkeiden toteuttajien kanssa (esim. MTT Ruukki, ProAgria, MSL ja JEDU).

5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi

Hankkeen toimenpidesuosituks

- Parannetaan tiedonkulkua koko ruokaketjussa ja eri toimijoiden välillä.
- Kehitetään lähiruokayrittäjien markkinointiedellytyksiä.
- Pilkotaan tarjouspyynnöt sekä tuotekohtaisesti että alueittain lähi- ja luomuruokahankintojen mahdollistamiseksi.
- Luonnontuotteiden, kuten riistan ja sienten sekä lähistöllä saatavilla olevien tuotteiden, erityisesti jalosteiden huomiointia parannetaan ruokalistasuunnittelussa.
- Ruokapiirejä kehitetään lähiruokan jakelukanavina.
- Tuetaan marjantuotannossa (erityisesti mustaherukan ja vadelman osalta) ja lampaanlihan tuotannossa olevia kasvumahdollisuuksia.
- Selvitetään Oulun eteläisen alueella lähiruokaterminaalin sijaintiedellytyksiä toimintaan osallistuvien tuottajien ja asiakkaiden kannalta mahdollista kokeilua/pilottia varten.
- Kehitetään ruokalogistiikka-, maatalous- ja jalostusyritysten verkottumista yhteistoiminnan käynnistämisen helpottamiseksi.
- Tuetaan Oulun eteläisen alueella yrittäjiä alueellisen lähiruokaterminaalin perustamiseksi itse tehtyjen ja/tai kuljetusyrityksen tekemien kuljetusten pohjalta.

Hankkeessa kehitettyjä menetelmiä voidaan jatkossa hyödyntää:

1. Lähi- ja luomuruoka-alan yritysten markkinatutkimuksessa ja toimintaympäristön alueellisten erojen osoittamisessa.
2. Lähi- ja luomuruoka-alan yritysten alueellisen yritys sekä logistiikkaverkostojen simuloimisessa ja demonstroimisessa yritystoiminnan käynnistämiseksi.
3. Alueellisen kehittämisen kohdentamisen välineenä tavoitteena kannattavan lähi- ja luomuruokayritystoiminnan kasvu suotuisilla alueilla.

Hankkeessa kehitettyjen saavutettavuustarkasteluiden pohjalta on mahdollista toteuttaa lähi- ja luomuruokalogistiikkaa ja yritysverkostoa analysoiva ja demonstroiva pilotointi, missä kohteena on joukko alueen yrityksiä ja tavoitteena uuden verkostomaisemman logistiikkatoiminnan käynnistäminen.

6. Allekirjoittajat ja päiväys

Jarmo Rusanen, prof.
Maantieteen laitoksen johtaja
Hankkeen vastuullinen johtaja

Ossi Kotavaara, FT
Projektipäällikkö

Oulu 26.1.2015

Paikka ja aika

Oulu 26.1.2015

Paikka ja aika

